

Denizli Bekilli Bölgesine Ait Bir Bektaşî İcazetnamesi Işığında Mustafa Naci Baba

In The Light of a Bektashi License of Denizli Bekilli Region Mustafa Naci Baba

Zerrin Kaplan Gülsoy  
Sorumlu Yazar / Correspondence

Selman Giritöğlu 

Özet

Anadolu'da XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Veli tarafından temelleri atılan, İslâm'ın tasavvufî bir yorumu olan Bektaşîlik; yazılı kaynaklar, sözlü gelenekler ve kesintisiz uygulamalar ile günümüze ulaşmıştır. Yazılı kaynaklar içinde sayılan velayetnameler, menakıpnameler, cönkler, erkânlar, risâleler ve icazetnameler bazen arşivlerde, bazen başka ülkelerin kütüphanelerinde karşımıza çıkabilmektedir. İcazetnamelerin pek çoğu icazetname sahiplerinin bel veya yol evlatlarına miras yolu ile aktararak korunmuştur. Çalışmamız 1857 tarihinde Abdal Musa Dergâhına postnişin olarak atanan Şeyh Mustafa Dede hakkındaki berat ile 1911 yılında Hacı Bektaş Veli Dergâhından babalık icazeti alan Mustafa Naci Baba'nın icazetnamesi konu edinilmiştir. Mücerret Mustafa Naci Baba'nın evlatlık edindiği kardeşinin oğlu ve torunları sayesinde belge korunmuş, bizlerle paylaşılarak kaybolmasına izin verilmemiş, böylelikle okuyucuların yararlanmasına vesile olunmuştur. Çalışmada, Abdal Musa Tekkesi'nin olduğu Tekke Köyü'nde, Denizli Çal kazası civarında musahipli erkân uygulanırken; Mustafa Naci Baba'nın kâmil bir mürşid olarak etkilemesi ile Bekilli ve Çal'a bağlı Çakırlar Köyü'nde mücerret Balım Sultan erkânâmesinin uygulanmaya başlaması konu edilmektedir. Her iki erkân uygulaması temelde birbirine benzemekle birlikte Şeyh Safi Erkânı'ndan, Balım Sultan Erkânı'na geçiş yapılmasının olası sebepleri ve Mustafa Naci Baba'nın durumu üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Balım Sultan, Abdal Musa Dergâhı, Mustafa Naci Baba, icazetname, Bekilli.

Abstract

XIII century in Anatolia. Bektashism, a mystical interpretation of Islam, whose foundations were laid by Hacı Bektaş Veli in the 19th century; It has survived to the present day through written sources, oral traditions and uninterrupted practices. Velayetnames, menakıpnames, cönks, erkans, treatises and icazetnames, which are listed among the written sources, can sometimes be encountered in archives and sometimes in the libraries of other countries. Many of the licenses have been preserved by inheritance to the sons or descendants of the certificate holders. The subject of our study is the certificate of Sheikh Mustafa Dede, who was appointed as postnişin to Abdal Musa Lodge in 1857, and the license of Mustafa Naci Baba, who received paternity license from Hacı Bektaş Veli Lodge in 1911. Thanks to Mücerret Mustafa Naci Baba's adopted brother's son and grandchildren, the document was preserved and was not allowed to be lost by sharing it with us, thus allowing readers to benefit from it. In the study, musahipli erkan was practiced in Tekke Village, where Abdal Musa Lodge is located, around Denizli Çal district; It is about the influence of Mustafa Naci Baba as a perfect guide and the beginning of the implementation of the abstract Balım Sultan rituals in Bekilli and Çakırlar Village of Çal. Although both of the ritual practices are basically similar to each other, the possible reasons for the transition from the Sheikh Safi Erkan to the Balım Sultan Erkan and the situation of Mustafa Naci Baba will be tried to be explained.

Keywords: Bektashism, Balım Sultan, Abdal Musa Dervish Lodge, Mustafa Naci Baba, icazetname, Bekilli.

Giriş

Araştırmalarımızda ulaştığımız berat, kitabe ve icazetnamelerden yola çıkılarak bu makalede Abdal Musa Dergâhı'na bağlı inanç topluluklarında Şeyh Safi Erkânı ve Balım Sultan Erkânı'nın uygulanmasının arka planı incelenmiş ve elde edilen bilgiler okuyucunun takdirine sunulmuştur. Bu çalışmada iki kısım halinde iki konu ele alınmıştır. Çalışmanın birinci kısmında ele alınan konu, Abdal Musa Dergâhı postnişinliği yapan ve 1857 yılında Hakk'a yürüyen ve dergâh haziresinde toprağa verilen Şeyh Mustafa Dede'dir. İkinci konu ise Denizli Çal ilçesi, Bekilli bölgesinde yaşamış olan, hakkında kaybolmaya yüz tutmuş bilgileri derlediğimiz Mustafa Naci Baba'dır.

Şeyh Mustafa Dede için 1857 yılında dönemin Padişahı Abdülmecid'in tuğrasıyla düzenlenen atama beratı ve Mustafa Naci Baba'ya 1911 yılında Hacı Bektaş Dergâhında verilen Babalık icazetnamesinin ortak noktaları bulunmaktadır. Dönemin koşulları düşünüldüğünde bu belgelerin yazıya dökülmesi, Denizli, Çal ve Bekilli yöresinde bulunan Babagân Bektaşiliğine dair önemli bilgiler sunmaktadır.¹ Makalede bu bilgilere ek olarak, Anadolu genelindeki XVII. yüzyıldan önce Kızılbaş olarak bilinen -günümüzde Alevi olarak adlandırılan- göçebe veya aşiret düzeninde yaşayan, musahipli Şeyh Safi Erkânı'nı uygulayan topluluklar ile şehir ve tekke merkezli Balım Sultan Erkânı'nı uygulayan Bektaşilerin farklarına da değinilmiştir. Temel ilkeler açısından birbirine çok benzeyen, fakat erkân ve yapılanması farklı olan bu inanç yapılarında zaman zaman kâmil (yetkin-olgun) mürşitlerin etkileri ile Şeyh Safi Erkânı'ndan, Balım Sultan Erkânı'na geçiş yapıldığı tespit edilmektedir. Bunun olası sebepleri Mustafa Naci Baba üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Alevilik ve Bektaşilik Kavramları Hakkında Bazı Tespitler

Anadolu ve Balkanlarda, Alevilik ve Bektaşilik inanç yapısının oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığı bilinen bir gerçektir. Alevilik ve Bektaşilik kelimeleri bazen Alevilik bazen Bektaşilik bazen de Alevilik-Bektaşilik şeklinde kullanılmaktadır (Yıldırım, 2010, s. 55).

Her iki inanç sistemi arasında inanç yapısı yönünden çok büyük farklılıklar olmamakla beraber tamamen aynı olduğunu söylemek de bilimsel açıdan doğru değildir. Bu farklara değinmek gerekir ise Alevilik ile Bektaşilik arasında, yola giriş törenleri sırasında okunan ayetler, hadisler, gülbanklar ve erkânlarda yüksek oranda benzerlikler bulunmaktadır. En belirgin farklılıklar ise Alevilikte inanç önderi olan dedelerin, mutlak surette Peygamber neslinden geldiğine inanılması, Alevi olarak tanımlanacak kişinin de Alevi bir aileden doğmuş olması şartıdır. Böyle bakıldığında, Alevilikte dedelik gibi talipliğin de babadan oğula geçen, dışa kapalı ve soy bağı ile devam eden bir yapı olduğu görülmektedir. Şüphesiz ki bunun nedenlerini tarihsel ve siyasal şartlarda aramak gerektiği gibi sosyal

1 Bizlere çalışma sırasında evini açan, sözlü olarak kendilerine aktarılan bilgileri, ellerinde bulunan orijinal ferman ve icazetnameyi paylaştan Mehmet Ali Bektaş ile oğlu Ali Bektaş'a minnet ve şükranlarımızı sunarız.

olarak çoğunlukla göçebe yaşayan bu toplulukların, aşiret merkezli ve dışa kapalı yaşamları dikkate alınmalıdır.

Alevilikte yola giriş yani ikrar almak, Erdebil Tekkesi'nin XIII. yüzyıldan bu yana pirl-i izamdan biri kabul edilen Şeyh Safi'nin Anadolu'da özellikle XVI. yüzyıl ve sonrasında kazandığı etki ile musahibli erkân şeklinde yapılmakta ve iki ayrı evli çift, yani dört kişinin yola girmesi ile gerçekleşmektedir. Musahib erkânının temelini ise Hz. Muhammed'in, hicret sonrası Mekke'den Medine'ye göç eden ve muhacir (göç edenler) denilen aileler ile Medine'de yerleşik ensar (yardım edenler-yerleşikler) denilen ailelerin birbirlerine maddi ve manevi anlamda destek olmalarını sağlamak için uyguladığı bir kardeşlik antlaşması oluşturmaktadır. Bu uygulama XVII. yüzyıla gelindiğinde, Şeyh Safi Buyruğu etkisi ile Anadolu'da Erdebil Tekkesi'ne bağlı ocaklar ile Hacı Bektaş Tekkesi'ne bağlı ocaklar arasında sadece Ehlibeyt soyundan geldiğine inanılan kişiler arasında gerçekleştirilen bâtinî içerikli bir kardeşliğe dönüşmüştür. Zamanla iktisadi, sosyal ve kültürel vs. nedenlerle değişikliğe uğrayan bu kardeşlik, Ehlibeyt (Hz. Muhammed, kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) soyundan gelenlerin yanında Ehlibeyt soylu olsun veya olmasın, manevi mertebeleri kat etmiş ricalden mürşitlik yapan manevi önderler ve takipçileri etrafında benzer bir biçimde erkan işlek hale getirilmiştir.

Alevilikte Ehlibeyt soyundan geldiğine inanılan bu bireyler, dede ve talip olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Talipten farklı olarak dedelerin, Ehlibeyt ile olan genetik bağını, bağlı oldukları ocak veya pir vasıtası ile herhangi bir genetik karışıma uğramadan, seyyid olan aile fertlerinin yine seyyid olan diğer ailelerin fertleri ile evlendirilmesi yolu ile koruduklarına inanılmaktadır. Talip ise dede-talip, talip-talip gibi karma evliliklerden doğan kişilerden oluşur ama taliplik statüsünü bir seyyit veya dededen ikrar alıp bağlanmasıyla kazanmaktadır.

Alevilikte talipler birbirleri ile musahip olarak yola giriş yaparlar dolayısı ile soyu "Ehlibeyt"e dayanmanın yanında evli olma şartı da aranmaktadır. İki ailenin birbirlerine ikrar (söz) vermeleri, ömürlerinin sonuna kadar kardeşlik ahitlerine bağlı kalmaları bu ahde zarar vermeme anlamına gelmektedir. Bu anlamda talip, rehber, pir ve mürşit gibi tamamı Ehlibeyt soylular arasında gerçekleşen ikrar verme erkânında, ikrar soy bağından dolayı dedeye değil dedenin ve diğerlerinin şahitliğinde, ailelerin birbirlerine ikrar vermeleri biçiminde gerçekleşir.

Dede Garkın, Sinemil, Baba Mansur vs. gibi eski ocaklar haricinde aslen Bektaşî olduğu bilinen manevi önderlerin takipçilerinin Şeyh Safi Buyruğu'na göre Kızılbaş erkânı uygulamalarına "sürek" denir (Soyyer, 2019, s. 398). Makalede bahsi geçen Abdal Musa Süreği veya Balkanlarda Seyyid Ali Sultan Süreği gibi süreklere görüleceği üzere Bektaşilik açısından "halife" olarak kabul edilen isimler ve süreklere bu konuya örnek verebiliriz.

Ocak ve süreklere farklı olarak Bektaşilikte ise XV.-XVI. yüzyıllarda yaşamış Balım Sultan'dan itibaren yola giriş; ırk, dil, din, mezhep, cinsiyet,

evli-bekâr fark etmeksizin herhangi bir kimsenin, kendi özgür iradesi ile bir Bektaşî babasına müracaat ederek ve karşılıklı koşullar uygunsa nasip alarak Bektaşî olması ile mümkündür.

Bektaşî; bir Bektaşî babasından nasip alarak Bektaşî hiyerarşisine katılan kişiye denmektedir. Bektaşî, Allah'ı bir ve tek ilah bilen, Hz. Muhammed'i Allah'ın elçisi, Hz. Ali'yi de peygamberin manevi emanetlerinin sahibi, 12 imamları manevi emanetlerin koruyucuları olarak kabul etmektedir. Bektaşî için Hacı Bektaş Veli, seyyid ve pirdir yani peygamber soylu bir yol önderidir. O, kuşaktan kuşağa aktarılan Ehlibeyt'in yaşam ilkelerini, XIII. yüzyılda kendi hayatına kâmil (yetkin) olarak uygulayan ve bu yaşayış biçimini kendi çağına ve hatta daha ileri çağlara doğru yorumlayan kişidir. Balım Sultan ise bu yaşayış biçimini modelleyen, yöntemleştiren yani erkân hâline dönüştüren kişidir. Balım Sultan, Ehlibeyt'in maddi-manevi yaşam ilkeleri ile Hacı Bektaş Veli'nin ilkelerini kendisinin de içinde olduğu ardılları vasıtası ile kendine kadar ulaşan bu değerler bütünü birleştirmiş ve yazılı bir metne dönüştürmüştür. Bu nedenle de Bektaşîler arasında ikinci pir yani "Pir-i Sani" olarak kabul ve saygı görmektedir.

Bektaşîlik ve Alevilikte yola giriş için gerekli şartların farklılığı ise tarihsel süreçte Bektaşîliği evrensel bir boyuta taşıırken, Aleviliğin daha kısıtlı bir coğrafyada ve ancak nüfus artışı yolu ile gelişmesine sebep olmuştur. Bunun nedeni ise süreklilik, kan bağıyla bağlı akraba toplulukları arasında uygulanmaktadır. Bektaşîlik ise daha geniş anlamıyla akraba olmayanların yola kabulüdür. Bundan dolayı da göçlerle çok geniş coğrafyaya dağılan boy, oymak ve obaların akraba toplulukları, ikrarlarını da mevcut aşiret veya kabile sosyal yapısına uygun olarak soya bağlı sürdürmektedirler. Zaman içerisinde farklı gerekçelerle akraba toplulukların dağılması nedeniyle farklı boy, oymak ve obaya bağlı olup yeni bir gruplar oluşmuştur. İşte bu topluluklar için de erkân uygulanmıştır ve bir bakıma Balım Sultan Erkânı bu anlama gelmekte ve talep edilen bu ihtiyacı da karşılamaktadır.

2. Osmanlı Devleti-Bektaşîlik İlişkisi

Bektaşî Tarikatı'nın piri kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'yu irşat etmek için geldiği dönem, Moğol saldırılarının aralıksız devam ettiği, siyasi ve sosyal olarak karmaşık bir dönemdir. Bu kargaşa döneminde Hacı Bektaş Veli sürekli değişen, genişleyen veya yok olan beylikler arasında kimlik sorunu yaşayan bu toplulukları, savaşlara sebep olan ayrımlar yerine temel insanlık değerlerine ve dolayısı ile Ehlibeyt değerlerine, yani daha üst bir sosyal değer sistemine davet etmiştir. Böylelikle savaş ve kargaşa dönemlerinde dahi uyulması gereken temel insani değerlere sahip çıkarak, bu kargaşa içerisinde insanlık adına sağlam bir nirengi noktası olmuştur. Velâyeti (din ile ilişki biçimi), bilgeliği ve birleştirici tavrı nedeniyle farklı inançlarda olsalar dahi Anadolu insanı için çok önemli bir isme dönüşmüştür. Hacı Bektaş Veli ve ardıllarının Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundaki etkileri yanında Yeniçeri Ocağı'nın da piri kabul edilmesi ile Osmanlı Devleti'nin askeri bürokrasisini ve yapısını da etkilemiştir. Yeniçeri

Ağalığından Sadrazamlığa yükselmiş Yemişçi Hasan Paşa ve İbrahim Paşa ile Yeniçeri Ocağı'ndan yetişerek sadrazamlığa getirilen Tiryaki Mehmed Paşa örneklerinde olduğu gibi (Maden, 2015, s. 195).

XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkıldığı ve Osmanlı Devleti'nin bir beylik olarak doğduğu önemli bir yüzyıldır. Bu dönemde Anadolu coğrafyası ve bu coğrafyadaki beylikler ve genel anlamıyla Anadolu halkı için en önemli kurumlardan biri tekke ve zaviyelerdir. Sosyal yaşamda dergâhları, tekkeleri, zaviyeleri, vakfiyeleri, beyler ve siyaset ile olan ilişkileri, meslek örgütlerindeki etkinlikleri dikkate alındığında epeyce görünür olduklarını söylemek mümkündür.

Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi boyunca sosyal yaşamda bir yer işgal eden bu tarikatların etkinlikleri, güçlü bir manevi ismin etrafında insanların yoğunlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu manevi kişilerin etraflarında oluşan takipçiler, takip ettikleri kişi yaşarken veya öldükten sonra türbeleri etrafında çeşitli büyüklüklerde ibadet mekânları oluşturmuşlardır. Bektaşilikte ve diğer mistik kuruluşlarda geliri, konuğu (mihmanı), mensupları ve yapı çokluğuna göre bu mekânlardan en büyüğüne "âsitâne, âstâne" veya "hânkâh" denmektedir. Diğerleri için "dergâh" daha ufak olanlarına "zâviye" adı verilmektedir. Gezici derviş ve muhipleri konuk etmek için yapılmış ufak tekkelere de "zâviye" denilmiştir. Her birinde farklılıklar olmasına rağmen bir Bektaşî dergâhında en temelde baba efendinin kendisinin veya evli ise ailesinin oturmalarına mahsus ayrı bir bölüm, derviş ve diğer gönüllü hizmet edenlerin oturacakları odalar, aşevi (mutfak), ekmek evi, meydan evi (ibadet mekânı) ve türbe bulunmaktadır. Bunların yanında mihmanlar (misafirler) için yatak odaları bulunduğu gibi büyüklüğüne göre at, koyun ve sair hayvanlar için ahırlar da bulunur (Noyan, 1985, s. 14).

Bektaşî dergâhları genellikle kent dışında ve varsa bir akarsu yanına kurulmuşlardır. Her dergâhın bir bahçesi vardır. Bu bahçe çiçeklerle donatılmıştır. Ayrıca hem bu bahçede hem de dergâhın arazisinde bağ, bahçe ve bostan tarımı yapılmıştır. Buralarda dervişler çalışırlar ve elde edilen gelirlerin bir bölümü dergâhın gereksinimlerine harcanır, arazinin büyüklüğüne göre elde edilen gelirden masraflar sonrası artan miktar muhtaç kimselere dağıtılırdı. Ulaşımın yaya veya hayvanlar ile yapılması sonucu sürelerin uzun olması, gidilen yerde konaklamaya ihtiyaç duyulması Bektaşî dini mekânlarında konuk odası (mihman evi) gibi yapı oluşumlarını önemli hâle getirmiştir. Bazı dergâhların mihman evlerinde elli hatta yüz kişiyi konuk edecek kadar hazır ve temiz yatak takımları olduğu görüldü. Dergâhlar kapanmadan önce, her 36 kilometrede bir dergâh bulunurdu. Yaya yolculuk eden bir insan saatte 6 kilometrelik yol kat ettiği için bir yayanın günde 6 saat yolculuğu rahatlıkla yapacağı düşünülerek ana yol diyebileceğimiz yollarda aralarında en fazla 36 kilometrelik mesafeler bulunan dergâhlar veya konaklamaya müsait daha küçük dini yapılar inşa edilmiştir. Burada bir yayanın akşam olunca, yemek yiyeceği ve geceyi geçireceği güvenli bir mekân bulması dikkate alınmıştır (Noyan, 1985, s. 14). Elbette dini anlamda seferi olan bir kişinin

ihtiyaçlarını gidermek ve onun hayır duasını Bektaşilik adına kazanmak da tarikat mensuplarınca önemsenmiştir.

Bu tekkelerde hizmet edenlerin arasında evli olanlar olabildiği gibi, kendi serbest iradesiyle mücerret yani yaşamının sonuna kadar evlenmemek üzere yemin etmiş, dergâhta ilmini artırmaya çalışan ve hizmet eden insanlar da bulunmaktaydı. Misafir olarak gelenlere Bektaşî babaları, dervişleri bilge, samimi, özverili ve güler yüzlü davranarak kâmil (olgun) insan modelinin nasıl olması gerektiğini anlatmaya çaba göstermişlerdir. Makalemize konu olan Mustafa Naci Baba da bu dergâhlarda hizmet etmiş mücerret dervişlerden biridir.

Bektaşî tekkelerinin, yukarıda anlatılanlara ek olarak; sosyal bir yardımlaşma kurumu gibi işlev görmeleri, devletin kuruluşundaki etkileri ve askeri bürokraside Yeniçeri Ağalarının en üst makamda olmaları ve bazı Yeniçeri Ağalarının paşalığa yükselmeleri ile beraber, Bektaşîler devlet bürokrasisinde etkili olmuştur. Devlet ile olan bu ilişkiler nedeni ile de Hacı Bektaş Veli vakfı Osmanlı Devleti'nde müstesna kılınmış (ayrıcalık tanınmış) sekiz evkaftan biri olmuştur (Gümüšoğlu, 2017, s. 13).

3. Bektaşilikte İcazetnamenin Yeri ve Önemi

Tasavvuf geleneğinin temel amaçlarından birisi irşat etmek olup, tekkelerde bu konunun düzen içinde sürdürülebilmesi de oldukça önem taşımaktadır. Bu irşat vazifesini yaşam felsefesi haline getirenler; "Derviş, Şeyh, Baba vs." gibi sıfatlarla anılırlardı.

İrşat seviyesine gelen tarikat mensuplarının, Bektaşiliğe ait kuralları bildiklerinin ve bir başkasını irşat edebilecek yetkinliğe ulaştıklarının en önemli göstergesi ise icazetnamelerdir.

İcazetin kelime anlamı: izin vermek, helâl kılmak, su akıtmak, onaylamak, bir emri yerine getirmek, bir şeyi uygun görmek, bir maddenin caiz ve mubah olduğunu belirtmek gibi manalara gelen cevz kökünden türemiş bir kelime (Çınar, 2020, s. 63) olmakla beraber tarikattaki anlamı yetki belgesidir.

Arapça *mezuniyet*, *ruhsat* manalarına gelen "icazet" ile Farsça *mektup*, *kitap* demek olan "name"nin birleşmesinden meydana gelen icazetname tabirinin manası *izin kâğıdı* anlamına gelmektedir (Soyuer, 2019, s. 27).

Önceleri "öğretimsiz verilen izin ve izin belgesi" anlamında kullanılan icazet terimi, medreselerin kuruluşundan sonra "belli bir öğretim disiplini içinde bilgi ve rivayet nakletme yetkisi tanıyan belge" anlamında kullanılmaya başlanmıştır

Kullanıldıkları alana ve konularına göre icazetlerin başlıcaları şunlardır:

"İlmî İcazet. Kapsamına göre hususi ve umumi olmak üzere ikiye ayrılır. Belli bir ilmin veya bir kitabın tahsilini tamamlayanlara verilen icazete hususi icazet denir. Hadis icazeti, ferâiz icazeti, Şaḥîḥ-i Buḥârî icazeti, Şemâil-i Şerif icazeti gibi. Bütün ilimlerin bir âlimden veya medreseden tahsilini tamamlayanlara verilen icazet ise umumi icazettir" (Akpınar, 2000, s. 394). "Bütün icazet metinleri genellikle şu unsurlardan oluşur: İcazetin başında

besmele, Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salât ve selâm, ashabına dua ve kelime-i şehadetten sonra konunun önemi ve ciddiyeti vurgulanır; ilmin, öğretme ve öğrenmenin, irşat ve senedin ehemmiyetine dikkat çekilir. Öğrencinin adı kaydedilerek elde ettiği ehliyet tanıtılır. Üstat kendi adını belirtip okuttuğu kitabı, öğrettiği ilim veya sanatı, verdiği irşat hizmetini kimden ve hangi yolla aldığını ortaya koyar, senet veya silsileyi zikreder; kazandığı ehliyeti yürütmesi için öğrenciye izin verdiğini ifade eder, devrettiği hakkı nasıl kullanacağına dair yol gösterir, kendisine dua etmesini ister. Hocanın imza veya mührü ile icazet tamamlanır" (Akpınar, 2000, s. 398).

Çalışmaya konu olan icazetnamede de aynı özellikler görülmekte olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Bilhassa şeyh tayinlerinde, makama gelecek kişinin tasavvufi silsilesinin sıralandığı, kimin halifesi olduğu ve bir yetkili makamca onaylandığı açıkça belirgin olan belgeye verilen isim olan icazetname, Bektaşî dergâhlarında XIX. yüzyıla kadar Hacı Bektaş Dergâhında bulunan postnişin çelebi tarafından verilirdi. Devlet tarafından tetkik edilen bu belgeye göre dede ya da baba adayı bu makama tayin edilir veya edilmezdi (Soyyer, 2019, s. 230).

İcazetnameler verildiği kişilerin yeterliliğini gösteren belgeler olmasının yanı sıra yazıldıkları döneme ait kişiler, yerler, kurallar (yetkiler-sınırlamalar) ve icazetnameyi onaylayanlar açısından tarikatın hiyerarşik dizilimini de bizlere göstermeleri ile tarihe tanıklık eden belgelerdir.

Sınırları üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti'nde diğer tasavvufi ekollerin yanında Bektaşiliğin de mevcut tekke ve dergâhların icazet geleneğine göre hareket ettikleri görülmektedir. Böylelikle tarikat içinde yapılan günümüz Türkçesi ile "görev tanımı ve iş devirlerinde" sağlamlık, güvenilirlik, denetlenebilirlik ve sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Bektaşî Babaları gittikleri coğrafyalarda tarikatın üst makamlarınca onaylı icazet belgeleri sayesinde saygınlık görmüşlerdir. İcazetnameler aynı zamanda türedi veya sahte baba ve derviş gibi veya hiyerarşi dışı Bektaşîlerin ortaya çıkmasına engel olan ekte de görüleceği gibi özgün bir yazım biçimine sahip belgelerdir.

4. Abdal Musa'nın Denizli ile Olan Bağı

Denizli ve yöresindeki Bektaşiliğin var olmasında ve günümüze ulaşmasında en önemli şahsiyetlerden biri, Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olan Abdal Musa'dır. Abdal Musa, doğumu ve ölümü ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı tarihler olmasına rağmen, yaşadığı kabul edilen on dördüncü yüzyıldan günümüze kadar Bektaşilik tarikatını temsil eden sembol isimlerden biridir. Hatta Hacı Bektaş Veli ve Balım Sultan arasındaki dönemde Hacı Bektaş Veli'yi "pir" olarak kabul eden toplulukların dağılmasını sağlayan, birleştirici bir isim olduğundan, bu ara dönemde Abdal Musa'ya da "Pir-i Sani" denilmiştir (Uçar, 2010, ss. 32-54).

Yazılı kaynakların birçoğunda Orhan Gazi döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kurulması ve pir olarak ocağın Pir'i olarak Hacı Bektaş Veli'yi kabul etmelerinde yine Abdal Musa'nın adı ve etkisi görülmektedir (Kızılkaya, 2019, s. 13).

Abdal Musa Velayetnamesine göre, Abdal Musa'nın babası Hasan Gazi, annesi Ana Sultan, kız kardeşi Hüsnü (Hüsnüye) Bacı'dır (Güzel, 1999, s. 44). Bazı kaynaklarda ise annesinin adı Ümmü Gülsüm, kız kardeşi ise Zeyneb'dir. Hacı Bektaş Velî'nin amcazadelerinden olduğu bilinmektedir (Alay, 2009, s. 271).

Âşıkpaşazâde Tarihi'nde, Abdal Mûsâ Sultan hakkındaki sözlerinden Bursa fethine katıldığı anlaşılmaktadır.

"Hacı Bektaş nesi varsa Hatun Ana'ya emanet etti. Kendisi bir meczup, abdal aziz idi. Şeyhlikten ve müritlikten fariğ idi. Abdal Musa denilen bir derviş vardı. Hatun Ana'nın sevenlerinden idi. O zamanlar şeyhlik ve müritlik fazla ortaya çıkmamıştı. Tarikat silsilesi de bilinmiyordu. Hatun Ana o azizin üzerine mezar yaptı. Abdal Musa gelip bu azizin mezarının yanında bir nice gün sakın olup, oturdu. Orhan Gazi devri gelince de gazalara katıldı (Kala, 2015, ss. 42-67)".

Abdal Musa Sultan, Geyikli Baba ile birlikte Bursa'nın fethine katıldıktan sonra kendi dergâhını kurmak maksadı ile Antalya Tekke köyüne yerleşmiş, dergâhını da burada kurmuştur. Türbesi dergâhın yakınında bulunmaktadır. Bursa'da da Abdal Musa'ya ait bir türbe olduğu söylense de Bursa'nın fethinde gösterdiği kahramanlıkları anmak ve unutmamak için yapılmış olan makam türbelerinden biri olduğu bilinmektedir.

Tekke köyü, vaktiyle Konya'ya bağlı iken günümüzde Antalya ili sınırları içinde kalmaktadır. Abdal Musa, Tekke köyünde kurduğu dergâhta insanları irşat etmiştir. Yetiştirdiği en önemli kişi ise şüphesiz daha sonra Mısır'da dergâh kuran Kaygusuz Abdal'dır.

Abdal Musa'nın Elmalı Tekke Köyü'ne gelene kadar geçtiği yol üzerindeki izler takip edildiğinde Ege ve Batı Akdeniz bölgesi göze çarpmaktadır. Bu yolculuğun Denizli'deki izlerine dair önemli kanıtlardan biri, Denizli eski kabristanlığının alt kısmında bulunan 1408 tarihli bir kitabe; "eş-Şeyh Mustafa Abdal Musa" ibaresinin bulunmasıdır. Kitabe, kabristanlığın alt kısmındaki çeşmenin sağ tarafında, harabeye dönmüş tekke kalıntıları içerisinde bulunarak okunmuştur (Köprülü, 1988, ss. 64-65).

Abdal Musa'nın yolculuğunun bir başka durağı da Denizli'nin Serinhisar İlçesi'ne bağlı Yatağan Mahallesi'nde bulunan Yatağan Baba Dergâhı'dır. Selçuklu fetihlerinin erken dönemlerinde yaşayan Yatağan Baba üçüncü Haçlı seferine karşı gaza eden birliklerin başında olan bir alperendir. Abdal Musa'nın mürşidi olduğu söylenen Yatağan Baba'nın türbesi günümüzde de ziyaret edilmektedir (Küçük, 2022, s. 218).

5. Mustafa Naci Baba Hakkında Bazı Tespitler

Abdal Musa, kendi soyundan gelen Abdülfettah'ı Bekilli'ye bölgeyi irşat için görevlendirmiş, önce Afyon'a, ardından Isparta'ya, son olarak Antalya Elmalı Tekke köyüne yerleşmiştir. 1826 yılında II. Mahmut'un kararı ile tekkelerin başında bulunan baba ve dervişler farklı bölgelere sürgün edilmiş, yerlerine çoğu Nakşi olan şeyhler atanmıştır. Abdal Musa Dergâhı da Nakşi şeyhi atanan dergâhlardandır. Bektaşî erkânı yürütülen

dergâh bu tarihten sonra Nakşi erkânına geçmiş ve dergâh bağlıları olan Bektaşiler ile tekke yönetimi arasında sancılı bir dönem başlamıştır.



Şekil 1: Mustafa Naci Baba.

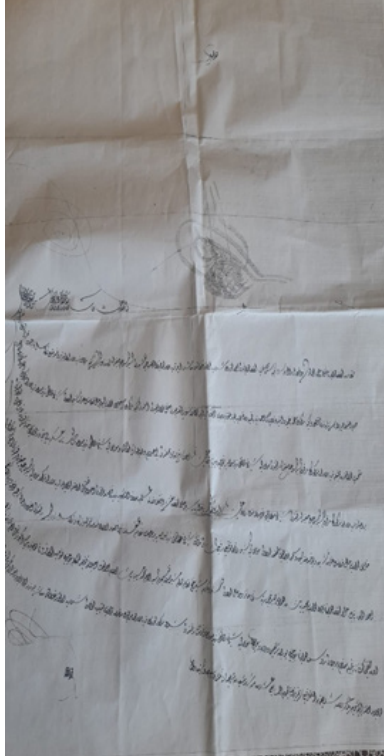
Kuruluşundan 1826 Bektaşî tekkelerinin kapatılması kararına kadar Abdal Musa soyundan gelen Bektaşîlerin elinde olan ve Bektaşî erkânı uygulanan tekke ve vakfiyesi önce üç yıllık sürede hazineye devredilmiş, ilerleyen zamanda ise sadece türbedarlık kalacak şekilde diğer görevler kaldırılmıştır. Dergâhta görev yapan en son Bektaşî Postnişini Seyyid Feyzullah Baba'nın yerine bir Nakşibendi şeyhi olan Hüseyin Efendi getirilmiştir. Kısa süren yönetiminden sonra 1837 yılında türbedarlık görevi Hacı Halil Efendi'ye devredilmiştir. Ancak sağlık durumunun bozulması gerekçesi ile Hacı Halil Efendi verilen görevleri yerine layıkıyla getirememiştir. Türbedar olarak Şeyh Haydar Efendi'nin de vefatı sonrası yine Nakşibendi olan Şeyh Abdullah Efendi ve Derviş Mehmet Efendi İstanbul'dan gelen göreve uygunluk kararı ile türbedarlık makamını ve bağlanan maaşı paylaşmışlardır (Maden, 2020, s. 186).

Daha sonra 1849-1853 yıllarında Mevlevî şeyhi Ahıskalı İsmail Hakkı Efendi tekkede türbedarlık görevini yapmıştır. Bu dönem ayrıca tekkenin iç ve dış işlerinin karmaşık hale geldiği bir dönem olup arazi ve gelirlerle ilgili sıkıntıların yaşandığı tarihlerdir. Bu sıkıntıların yanında tekkenin başında bulunan şeyhe yönelik zimmete para geçirme, adam kaçırma, darp ve cinayet suçlamaları, zamanla yöre halkının da huzurunu kaçırmıştır. Bu suçlamaların tamamı olmasa da birçoğunun tekke civarında yaşamlarını sürdüren nasipli Bektaşîlerce ortaya atıldığı da yapılan soruşturma ile belgelenmiştir (Maden, 2020, ss. 186-187).

Mustafa Naci Baba'nın torunlarından olan Mehmet Ali Bektaş'a göre:

"Abdal Musa Dergâhı ve vakfiyesindeki huzursuzluk bir süre sonra dayanılmaz hâle gelmiştir. Durumdan üzüntü duyan ileri gelen kişiler Çal kazası yakınındaki Bekilli'ye gelerek Abdal Musa'nın bölgeye irşat için

görevlendiği Abdülfettah soyundan Mustafa adlı şahsa içinde bulundukları durumu anlatarak ve yanlarına alarak Tekke köyüne dönmüşlerdir. Mustafa, Tekke köyünde bir süre kaldıktan sonra dedelik unvanı almıştır. Abdal Musa Dergâhı'nın ve vakfiyesinin sorunlarının çözümü için Mustafa Dede hırkasını çıkararak İstanbul'un yolunu tutar. Sultan Abdülmecid'in huzuruna çıkmadan önce kıyafetlerini tamamen çıkardığı ve vücuduna kuru bir hasırı sararak huzura çıktığı anlatılır. Durumu gören Sultan Abdülmecid senin bu halin nedir diye sorduğunda ise Mustafa Dede olan bitenleri anlatmıştır. Sultan Abdülmecid anlatılanları dinledikten sonra Şeyh İsmail Hakkı'nın görevden alınarak yerine Mustafa Dede'nin Abdal Musa türbesine türbedar ve postnişin olarak atanmasını istediği fermanı imzalar."



Şekil 2: Sultan Abdülmecid Tuğralı Şeyh Mustafa'nın Abdal Musa Dergâhına Atandığını Gösterir Berat Belgesi (Belgenin çevirisi için Ek 1'e bkz.)

Abdal Musa Dergâhı'na bağlı Bektaşiler atanmış Nakşi-Mevlevi şeyhler arasında yaşanan anlaşmazlığın çözümünde, yine bölge Bektaşilerinin Bekilli'den Abdal Musa soyundan olduğu düşünülen birinin postnişin olarak atanmalarını istemeleri, dergâhının etki alanının genişliğini gösterdiği gibi Abdal Musa soyundan gelenlere verilen önemi ve saygıyı da ifade etmektedir.

6. Mustafa Dede Hakkında Bazı Tespitler

Mustafa Dede, Tekke köyüne dönüp Abdal Musa Dergâhı'nda hizmete başladıktan sonra Girit Adası da dâhil olmak üzere çevrede

pek çok kişiye nasip vermiş olduğu anlatılmaktadır. Mustafa Dede 1857 yılında vefat etmiştir.



Şekil 3: Mustafa Dede'nin Abdal Musa Haziyesinde Bulunan Mezarı.

Tablo 1: Mustafa Dede'ye ait Mezarlık Kaydı ve Mezar Taşı Yazısı (Karaçağ, 2011, s. 112).

Sıra Nu:	Miladi Tarih	Kimliği	Mesleği Statüsü	Mezar taşının ölçütleri		
				Yük.	En	Kal.
6	1859	Seyyid Mustafa Dede	Abdal Musa Sultan'ın Hulefasından	167	34	9

Mustafa Dede'nin mezar taşı yazısı:

Huve'l-Hallaku'l-Bâki
 Zehi Seyyidüna Mustafa Dede fahri-i dâna
 Uluvvü's-Şân idi âlemde daim feyz-i himmetle
 Hususan kutb-ı devrân şâh Abdal Musa Sultanın
 Hulefasından oldu Ehl-i Beyte sa'y-i hizmetle
 Mücerred mürşid-i kâmil ekmel-i ârifi billah
 Veli-yi yegânek idi zikr-i lisân heb hüviyetle
 Yeniden geldi kıldı kırkların meydanını inşâ
 Uyandırdı çerağ-ı seyyidi pür-nur-ı behçetle
 Soyundu âlem-i nâsutdan lâ hutî câ itmedi
 Yürüdi dâr-ı dünyadan bekâya şem'i vahdetle
 Mücevher eşk-i çemimden gelub bir cevheri tarih:
 Ki tebşir oldu Seyyid Mustafa Dedem de cennetle
 Ruh-ı şeriflerine rızaen lillah Fatîha Sene 1276
 Fi 28 Muharrem (27 Ağustos 1859).



Şekil 5: Mustafa Dede'nin Abdal Musa Sultan Haziresindeki Mezar Taşı

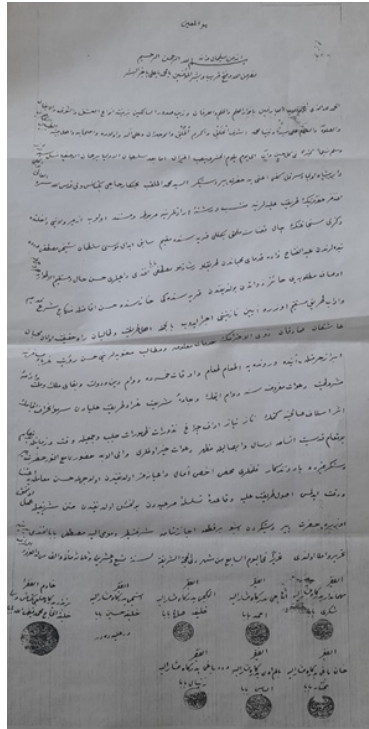
Mustafa Dede'nin Abdal Musa Dergâhı'na atanması sonrasında ve ilerleyen yıllarda Abdülfettah soyundan gelenler Denizli ili Bekilli bölgesinde hizmetlerine devam etmişlerdir. Bu dönemlerde hizmetler Abdal Musa Erkânı'na göre yürütülmüştür.

Mustafa Naci Baba'nın günümüzde yaşayan akrabalarından, Bekilli'de ikamet eden Mehmet Ali Bektaş'ın verdiği bilgiler, "1911 yılında dönemin Şücaaddin Veli Dergâhı postnişini Şükrü Metin Baba'nın bu bölgeyi ziyaret ettiği, Bekilli'den Mustafa Naci ile birlikte Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na gittikleri" yönündedir. Mustafa Naci Baba'nın babalık icazetnamesinde Şükrü Metin babanın mihmendar olarak imzasının bulunması bu sözlü ifadeyi doğrulamaktadır. Ayrıca Mustafa Naci Baba'nın icazetnamesinde mührü bulunan Babalardan bir kısmı hakkında kaynaklarda verilen bilgiler şöyledir:

Dergâhın mihmandarı Şükrü Metin Baba: Mustafa Şükrü Metin Baba (Arıkaya) Seyyit Battal Gazi evlatlarından olan, Şücaaddin Veli Tekkesi'nin postnişinidir. 1873-1946 yılları arasında yaşamıştır. "Tarihçe-yi Battal Gazi ve Divan-ı İlhami" ve "Hedaye" adlı eserleri olan Mustafa Metin Şükrü Baba eğitimi, düşünceleri ve çalışmaları ile yaşadığı bölge ve dönem için iz bırakmıştır. Şücaaddin Veli Tekkesi ile çevresinde olduğu kadar İstanbul ve Balkanlarda hizmette bulunmuş, Yunanlıların Eskişehir ve çevresini işgalinde esir alınmıştır. Milli Müdafaa Cemiyeti'nin kuruluşunda ve Kuvay-ı Milliye'de yer almıştır (Taşğın & Taşğın, 2022, ss. 160-161).

Dergâhın Ekmekçi babası Halifebaba Salih Baba: Sâlih Niyazi Dedebaba 1899 tarihinde muhip, iki yıl sonra mücerret derviş olmuş ve 1901 yılında babalık icazeti almıştır. 1914 yılında Feyzi Dede'nin vefatı sonrasında Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na Dedebaba olarak seçilmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılma kararından sonra da 1926 yılına kadar dergâhta kalmış, bu tarihten sonra Ankara'ya yerleşmiştir. 1931 yılında Arnavutluk'ta bulunan Bektaşî babalarının daveti üzerine bu ülkeye gitmiştir. Burada bulunan Bektaşî tekkelerinde düzen sağlamak ve Bektaşiliğe canlılık getirmek için çalışmış, Bektaşiliğin kurumsal yapısının devlet tarafından kabul görmesine katkıda bulunmuştur. 28 Kasım 1941 tarihinde öldürülmüştür (Hamzaj, 2019, ss. 11-56).

Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nın türbedarı, fakirlerin hizmetçisi Hacı Mehmet Feyzullah Baba: 1897-1913 yıllarında Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nda postnişinlik görevinde bulunmuş olan Feyzullah Baba, Salih Niyazi Dedebaba'nın da mürididir (İbrahim Çiftçi, 2014, s. 61).



Şekil 6: Mustafa Naci Baba'nın icazetnamesi (Belgenin Latin Harfleri Hali Ek 2'de bkz.)

Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nda Mustafa Naci Baba'ya bu tarihten sonra Balım Sultan Erkânı'na göre erkân yürütmesi maksadıyla babalık icazeti verilmiştir. Mustafa Naci Baba erkek kardeşinin oğlunu evlatlık olarak almıştır. Hacı Bektaş Dergâhı'ndan verilen icazetname günümüzde Mustafa Naci Baba'nın evlatlık edindiği kardeşinin oğlu Mehmet Ali Bektaş'ın torunları tarafından muhafaza edilmektedir. Kardeşinin bir diğer oğlu da Mustafa Candoğan olup Mustafa Naci Baba'dan nasip alan ilk muhiplerdendir.

Mustafa Naci Baba, Bekilli'ye dönerek burada bir tekke kurmuştur. Bu tarihten sonra bölgede Abdal Musa Erkânı'nın yerine Balım Sultan Erkânı yürütülmeye başlanmıştır. Balım Sultan Erkânı ile hizmetlerin devamlılığı sağlanmıştır. Balım Sultan Erkânı ile mücerret olan Mustafa Naci Baba'nın nasip verdiği kişiler arasında daha sonra halifelik makamına yükselecek Teslim Abdal Dergâhı postnişini Hacı Ali Turabi Balım, Çakırlar köyünden İbrahim Şahin Baba da bulunmaktadır. Çal Çakırlar köyünde Naci Baba'nın verdiği bilgiye göre, Halife Yusuf Yıldız Baba'nın babası İbrahim Şahin Baba'dan nasip almış bir dervıştır. Bu bilgi dışında İbrahim Şahin Baba'dan nasip alanların kaydına veya hatırlayanına maalesef rastlanmamıştır.

Günümüzde Denizli Çal'a bağlı Çakırlar köyünün alt bölgesinde bulunan Menderes Vadisi'nde o dönemde Mustafa Naci Baba'nın un değirmeni olduğu bilinmektedir.

Mustafa Naci Baba, Çakırlar köyünde sevilen ve sayılan bir şahıstır. Halen Çakırlar'da Bektaşiliğin yaşatılmasında Mustafa Naci Baba'nın göz ardı edilemez etkisi bulunmaktadır. Yusuf Yıldız Halifebaba'nın aktardığına göre daha önceleri Çal, Çakırlar Köyü'nde musahipli Şeyh Safi Erkânı yapılırken Mustafa Naci Baba'nın bu köydekileri irşadiyle Balım Sultan Erkânâme'si uygulanmaya başlanmış ve Bektaşilik etkin hâle gelmiştir. Bölgede Abdal Musa Erkânı'nın Bekilli'de sona ererek Balım Sultan Erkânı'na geçilmesinde Mustafa Naci Baba'nın önemli bir rolü olmuştur.

1925 tarihinde tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanun gereğince Naci Baba da tekkesini kapatarak tekkeye ait kitabeyi yakınlarda bulunan bir bahçede toprağa gömerek saklamıştır. Mustafa Naci Baba'nın 1939 yılında vefatından yıllar sonra evlat edindiği kardeşinin çocuğundan olma Bekilli eski Belediye Başkanlarından Mehmet Ali Bektaş sürülen bahçede tesadüfen gömülü olan tarihi kitabeyi bulmuş ve kitabeyi temizletip sahip çıkmıştır.



Şekil 7: Mustafa Naci Baba'nın Dergâh Kitabesi-1.

Yâ Hû

Lâ ilâhe illallah Muhammeden Resulallah Aliyyün Veliyullah

Bu bir mekteb-i irfandır bâb-ı Haydar nâm-ı Ali

Muhammed'dir kitâb-ı tefsîri oldı Ali bahş etdi

Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Lâkin siyahtır nikâbı içinde nûr-ı celî 1336



Şekil 8: Mustafa Naci Baba'nın Dergâh Kitabesi-2.

Cenâb-ı Pîr- Hünkâr'dan esince bâd-ı sabah

Dolaşır bu hankâha muhibb-i Âl-i Abâ

Geldi gaybdan on iki er tarihin didi

Ettirdi inşa bu dergâhı Mustafa Naci Baba.

Mustafa Naci Baba'nın mezar taşında ölüm tarihi ve ailesinin adı yazılıdır. Mezar taşındaki bilgiler, Bekilli'nin köylerinden Deşdemirli'den Melami Mehmet Emin Hoca tarafından yazılmış ve mezar evlatlığı tarafından yaptırılmıştır.

28.04.1938

Tevella remzin bilip,

Handanı Ehl-i Beytin

Hak bendesi

Simasından belli idi

Şah-ı velâyettir kendisi

Gavs-ı âlem vâsılı

Sırr-ı Yazdan'ını Hüda

Râh-ı aşka canını

Kurban edip

Göçtü dünyadan

Abdülfettahzâde Mustafa Naci Baba.



Şekil 9: Mustafa Naci Baba'nın Mezar Taşı-1

Mezarın ayak taşında yazanlar:

Tayinle geldim
Hacı Bektaş'dan Bekilli'ye
Yeterince irşad edemedim
Hacı Naci Baba Erenler



Şekil 10: Mustafa Naci Baba'nın Mezar Taşı-2.

Sonuç

Horasan irfanını nesilden nesile taşıyarak yaşatılmasını sağlayan Bektaşiliğe ait yazılı belgelerin çoğu 1826 yasağında ve daha sonraki yasaklı yıllarda imha edilmiştir. İmha edilmeyip ailelerin elinde kalan ancak kıymet verilmeyen belgeler de zaman içinde kaybolmaya başlamıştır. Bu sebeple çalışmamıza konu olan icazetname daha önce yayınlanmamış olması nedeni ile ayrı bir değer taşımaktadır. İcazetname, köylerde sıklıkla uygulanmakta olan Şeyh Safi buyruğundan türetilmiş Kızılbaş erkânlarının yerine daha çok büyük dergâhların etrafında ve şehirlerde görmeye alışık olduğumuz Balım Sultan Erkânı'nın tekrar kırsala taşınması açısından önemlidir.

Mustafa Naci Baba'ya 1911 yılında verilen icâzetname, 1826 yılında kapatılmış olsa dahi Bektaşî tekkelerinin kurumsal işleyişine dair hafızanın kesintiye uğramadan Şükrü Metin Baba'ya kadar ulaştığını bize göstermektedir. Bu konuyu şuradan anlamaktayız; Şükrü Metin Baba, Bekilli ve Çal bölgesinde bulunan Abdal Musa Süreği sürmekte olan toplulukların gelenekten uzaklaşmamaları, 'yol'dan kopmamaları ve irşadin devam etmesi için uygun gördüğü Mustafa Naci Derviş'i Hacı Bektaş'a Baba olmak üzere yanında götürmüştür. Sonuçları açısından bakıldığında bölgede Babagân Bektaşiliğin günümüze kadar ulaşmasını sağlayan kilit ismin Mustafa Naci Baba olduğundan hareketle Şükrü Metin Baba'nın bu tercihinin doğru olduğu anlaşılmaktadır.

Şükrü Metin Baba'nın Mustafa Naci Baba'yı tercih etmesinin olası nedenleri düşünüldüğünde ilk akla gelenler;

Mustafa Naci Derviş'in Abdülfettah yani Abdal Musa soyundan gelmesi,

Mustafa Naci'nin zaten bir baba adayı olan mücerret Bektaşî Dervîşi olması,

Sürekliler açısından soy bağının önemli olmasına karşılık Mustafa Naci Baba'nın mücerret olması nedeni ile çocuğunun olmaması,

Babagân Bektaşilikte makamlara ulaşmak için liyakatin zorunlu olması ulaşılan hiçbir makamın bel evlatlarına devredilemeyeceği gerçeği ve Mustafa Naci Baba'nın bildiklerini ancak manevi anlamdaki yol evlatlarına aktarabileceğidir.

Şeyh Mustafa Dede, 1826 sonrası Bektaşiliğin yasaklı dönemlerinde Padişah Abdülmecid tarafından Abdal Musa Dergâhına ataması yapılan ilk Bektaşî babası olması yönüyle dikkat çekmektedir. Çalışmaya konu olan her iki belgede adı geçen Şeyh Mustafa Dede ve Mustafa Naci Baba'nın ortak özelliği Abdal Musa'nın son şeyhi Abdülfettah soyundan gelmeleri ve farklı dönemlerde Bekilli Çal bölgesinde yaşamış olmalarıdır. Sultan Abdülmecid tarafından imzalanan ferman ve Mustafa Naci baba icazetname örnekleri ışığında Bektaşilik ve benzer tasavvuf ekolleri için yazılı orijinal kaynakların bulunması, ortaya çıkarılması ve tarih sayfalarındaki boşlukların tamamlanması bakımından değer taşımaktadır. Aynı bölgede bulunan farklı köylerde inançsal dönüşümlerin araştırılması için kaynak teşkil etmesini dilediğimiz çalışmanın ellerinde, benzer yazılı belgeleri olan ailelerin de geçmiş ile kuracakları bağlarına aracılık edeceğini düşünüyoruz.

Kaynaklar / References

- Akpınar, C. (2000). İcazet. *TDV İslam Ansiklopedisi* (ss. 400-401). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.
- Alay, O. (2009). Velilik ve Kerâmet Bağlamında Abdal Musa'xxnın Gerçek ve Menkıbevi Hayatı-Şahsiyeti. *TURKISH ACADEMIC RESEARCH REVIEW*, s. 271.
- Çınar, N. (2020). "Tasavvufta İcâzet Geleneği: "Nakşî Hâlidî Şeyhi Ervâdî Örneği". *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi (AGİİD)*, (6), ss. 63-104.
- Gümüşoğlu, H. (2017). *Ahmet Rıfki Bektaşî Sırrı*. Post Yayınları.
- Güzel, A. (1999). *Abdal Musa Velayetnamesi*. Türk Tarih Kurumu.
- Hamzaj, İ. (2019). *Salih Niyazi Dede Baba Hacı Bektaş Veli Dergahı Son Postnişini*. Revak Kitapevi.
- İbrahim Çiftçi. (2014). İnanç Turizmi Kapsamında Hacı Bektaş Veli Dergâhına Yönelik Bir Araştırma. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kala, A. (2015). *Derviş Ahmed Aşıkî, Osmanlı Tarihi Hakkında Yazılan İlk Tarih Kitabı Aşıkpaşazade Tarihi*. Kamer Yayınları.
- Karaçağ, A. (2011). Elmalı Abdal Musa Dergahındaki Bektaşî Mezartaşları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(57), s. 112.
- Kızılkaya, O. (2019, KIŞ). Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nin Ziyaretgah Olma Süreci ve XIX Yüzyılda Yapılan İnşaatlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 13.
- Köprülü, O. (1988). Abdal Musa Mekibeleri Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili rivayetlere karışan ve Bektaşî an'annesinde önemli bir yeri olan Anadolu Abdallarından biri. *İslam Ansiklopedisi* (ss. 64-65). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küçük, M. (2022, Temmuz). Antalya Abdal Musa Dergahı ve Etki Alanı. *Menkıbevi Kuruluş, Tarihçe, Denizaşırı İlişkiler*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yüksek Lisans Enstitüsü.
- Maden, F. (2015). Yeniçerilik- Bektaşilik ilişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi*, s. 195.
- Maden, F. (2020). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826)*. Türk Tarih Kurumu.
- Noyan, B. (1985). *Bektaşilik ve Alevilik Nedir*. Doğu Matbaacılık.
- Öztürk, N. (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)*. Bilge Kültür Sanat.
- Soyuer, Z. A. (2019). Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe Geleneği. *T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Soyyer, A. (2019). *Hünkâr Ansiklopedik Bektaşilik Sözlüğü*. Post Yayın Dağıtım.
- Taşgın, A., & Taşgın, H. (2022). *Bektaşî Tekkelerinin Yasaklı Yıllarında Seyyit Battal Gazi Evlatlarından Şücaaddin Veli Tekkesi Postnişini Mustafa Şükrü Metin Baba Hayatı ve Eserleri*. Çizgi Kitapevi.
- Uçar, R. (2010). *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü ed. Halil İbrahim Bulut*. Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, R. (2010). Bektaşî Kime Derler Bektaşî, Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(55), s. 23.

Ekler / Appendices

Ek 1: Berat Sureti

Tuğra-yı Abdülmecid Han

Nişân-ı şerif-i âlişân şân-ı Sultan-ı Garra-yı cihân bâni-i Hâkânî ile amel oluna.

Nezâret-i evkâf-ı hümayûn-ı mülûkhâneme mülhak Elmalu'da vâki' Abdal Musa Tekyesinin

hazîne-i evkâf hümayûnumdan olmak üzere şehriye otuz kuruş ma'aş ile türbedârlık ciheti tarikat-ı aliye-i Nakşibendden es Seyid İsmail Ali Hakkı'nın üzerinde ise de tekye-i mezbûrede türbedâr olalıdan beru ve hidmetinde tekâsül ve ahâli-i karye ve âyende ve revendeden fukarâ ile adem-i imtîzâc birle nâs-ı ziyâretten kat'ı ve tekye-i mezkûrede mülhak bağçe ve ebniye ve zâviyenin imârına bakmayarak harâbe yüz tutturup ahâli karyeleriyle uğraşup tesaddî'den hâlf olmadığından aslından tekye-i mezkûrenin hâdimi olup el-yevm Çal kazâsında uzlet-nişîn olan Şeyh Mustafa zide salahuhu türbe-dârlık mezkûrda ehli ve müstehakkı beyne'l-ehil müntehip olmadığından bahis ile türbedarlık mezkûrenin merkûm es-Seyyid İsmail Hakkı'nın ref'inden mumailayh Şeyh Mustafa zide salahuya tevcîh ve yedine berât-ı âlişân i'tâsı husûsü mahallinden bâ-i'lâm ve mazbata inha olunmuş ve muma-ileyhe Şeyh Mustafa zide salahunun esnanı (...) askeriyeyi tecâvüz olunduğu hânesine kaydından numâyân olmuş olduğundan ber vech-i inhâ türbedârlık mezkûrenin merkûm es-Seyyid İsmail Ali Hakkı'nın ref'inden şeyh-i muma-ileyhe tevcîhi menût-ı rey-i âlişân idüğü isteniyor pâye-i sâye-i hâlen olan müfettiş-i akza-i kuzzât-i müslimin Mevlana Ahmed Reşit zidet fazailuhu tarafından i'lâm kılınmış olmağla ol vecihle türbedârlık mezkûr muma-ileyhi es-Seyyid İsmail Hakkı'nın ref'inden fi'l-asl tekye-i mezkûrenin hadimi olup Çal kazâsından uzlet-nişîn bu hizmete elyak ve müstehak bulunduğu mutehakik olan muma-ileyh iş bu râfi'-i tevkî'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî Şeyh Mustafa zide salahuya ber muceb-i nizam bi'n-nefs bilâ kusûr edâ-yı hizmet etmek ve terk ü tekâsül eder ise ref'inden ahâra verilmek şartıyla tevcîhi ve yedine berât-ı şerifim i'tâ olunmak bâbında hâlen evkâf-ı hümayûnum nâziri olup mecidiye nişân-ı hümayûnumun birinci rütbesini hâ'iz ve hâmil olan düstûr-ı mükerrer müşir-i mufahham nizamü'l-âlem müşir-i efhâmim es-Seyyid el-Hac Mehmet Hasip Paşa edemallah teala iclâlehu telhis etmekle mucebince tevcih olunmak fermânım olmağın bin iki yüz yetmiş üç senesi Şa'bân-ı şerîfin on altıncı günü tarihiyle müverrah verilen ru'us-ı hümayûnum mücebince bu berât-ı şerîfimi verdim ve buyurdum ki muma-ileyh Şeyh Mustafa zide salahu merkûmun ref'inden şart-ı mezkûr üzere türbedârlık mezbûre mutasarrıf olup ta'yin olunan şehriye otuz gurus maaşı bundan evvel ol vecihle ahz olunagelmış ise muma-ileyhi dahi ol vecihle ahz ile şöyle bilesin alâmet-i şerîfeme i'timâd kılasın tahriren fi'l-yevmü's-sabî' işrin min şehri-i Şa'banü's-şerife li-seneti selâse ve seb'in ve mi'eteyin ve elf (17 Şaban 1273/12 Nisan 1857).

Günümüz Türkçesi ile Özet

Bu nişanın gereği yerine getirilsin. Elmalı'da bulunan Abdal Musa Tekkesi'nde otuz kuruş aylık maaşla türbedarlık görevinde bulunan Nakşibendi tarikatından es-Seyyid İsmail Hakkı, tekkede türbedarlık görevinde ise de, bu göreve başladığından bu yana halka karşı ilgisiz olması, kötü davranması, halkın buraları ziyaret etmekten çekinmesine neden olmuştur. Ayrıca tekkenin, bahçesiyle, ağaçlarıyla, binasının tamiri ile ilgilenmeyip, harabe hâline gelmesine ve halkın buralardan uzaklaşmasına neden olduğunu bildiren arzuhal yazılmıştır. Tekkenin hizmetkârlarından ve Çal kazasında bulunan Şeyh Mustafa'nın bu görevi layıkıyla yapabilecek, halk arasında sevilen bir olması nedeniyle es-Seyyid İsmail Hakkı türbedarlık görevinden uzaklaştırılarak, yerine Şeyh Mustafa'nın bu göreve tayin edilmesi, kendisine berat verilmesi için gerekenler arzuhalde belirtilmiştir. Es-Seyyid İsmail Ali Hakkı'nın görevden uzaklaştırılmasından sonra Şeyh Mustafa Baba'nın bu göreve getirilmesi Kadı Mevlana Ahmet Reşit tarafından istenmiştir.

Bu dilekçeye verilen cevabın günümüz Türkçesi ile özeti

Es-Seyyid İsmail Ali Hakkı'nın görevden uzaklaştırıldıktan sonra bu göreve asıl lâyük olan Çal kazasında bulunan Şeyh Mustafa'nın kusursuz bir şekilde hizmet edeceği düşünüldükçe bu konuda emir vermeyiz istenmiştir. Bunun üzerine buyurdum ki talep yerine getirilsin, es-Seyyid İsmail Ali Hakkı'nın görevden uzaklaştırılsın. Bu göreve Çal kazasında bulunan Şeyh Mustafa'nın getirilmesi için Vakıflar İdaresi'nin mecidiye nişanının birinci rütbesinde bulunan es-Seyyid el-Hac Mehmet Hasip Paşa bu belgeyi ulaştırması için görevlendirdim. Eğer Şeyh Mustafa aksine bir şekilde davranırsa bu görevden o da uzaklaştırılacağı ve görevin başkasına verileceği de bilinmelidir. Bu görev emri bin iki yüz yetmiş üç senesi Şaban ayın altıncı günü verilmiş, Şeyh Mustafa, yukarıda adı geçen es-Seyyid İsmail Ali Hakkı'nın görevinden uzaklaştırılması nedeniyle bu göreve aylık otuz kuruş maaşla tayin edilmiştir. Gönderdiğim talimata eksiksiz bir şekilde uyulsun. 27 Şaban 1273 (22 Nisan 1857).

Ek 2: Mustafa Baba İcâzetnâmesinin Latin Harflerine Aktarılmış Hali

Hüve'l-Mu'în

İnnehu min suleymâne ve innehu bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Nasrun min Allah fethûn karîb ve beşşirü'l-müminîn Ya Muhammed Ya Ali Ya hayrû'l-beşer

(1) Elhamdü'lillâhillezî nevvara kulube'l-ârifîn bi envâri'l-ilm ve'l-hilm ve'l-irfân ve zeyyene südürü's-sâlikîn bi ziyneti envâ'i'l-aşki ve'ş-şevki'l-ikân

(2) ve's-salavâtu ve's-selâmu alâ seyyidina ve nebiyyinâ Muhammedin eşrefi'l-halki ve ekremi'l-halki ve'l-vidcânî ve alâ alihi ve evlâdîhi ve ashabîhi ve Ehl-i beytihi't-tayyibîn ve't-tahirîn

(3) ve sellim teslimen kesîrân fî küll-i hinin ve anin ila yevm bi kavmü'l-haşri ve yunsabu'l-mîzân ammâ ba'd sultanü'l-evliyâ bürhânü'l-esfiyâ nesl-i seyyid râz-

(4) dâr-ı Şâh-ı evliyâ ve sırr-u "kul kefâ" a'nî bihi Hazret-i Pîr dest-gir es seyyid Muhammedü'l-mülakkab be Hünkâr Hacı Bektaş Velî kaddesa'llahu sirrahu'l-âlf ve'l-celî

(5) efendim hazretlerinin tarikat-ı aliyelerine müntesib ve rişte-i irâdetlerine merbût ve müstenid olub İzmir vilâyeti dâhilinde

(6) Denizli sancağının Çal kazasına mülhak Bekilli karyesinde mukim sâbık Abdal Musa Sultan şeyhi Mustafa Dede

(7) bendelerinden Abdülfettah-zâde kudemâ-yı muhibbândan tarikatlı reşâdetlü Mustafa Baba Efendi dâîleri hüsn-i hâl ve müstâkimü'l-etvâr ve fakr veçhiyle

(8) evsâf-ı matlûbeyi hâ'iz zevâtdan bulunduğundan karyesindeki hânesinde hüsn-i ikâmetle minhâc-ı şer'-i kadîm

(9) ve âdâb-ı tarik-i müstakîm üzere âyin-i nâzenîni icrâ idüp bi'l-cümle ehl-i tarikat ve tâlibân râh-ı hakikat olan muhibbân

(10) âşîkân-ı sâdikân zev'i'l-ihtirâmıñ hidemât-ı ma'lûme ve metâlib-i ma'nevîyyelerini hüsn-i rû'yet-i gurebâ ve müsâfirîne

(11) İbrâz-ı hürmetle âyende ve revendeye it'âm ve ta'âm ve evkat-i hamsede devâm-ı dîn ü devlet ve bekâ-yı mülk ve millet ve idame-i

(12) meşrûtiyet ve de'avât-ı mefrûsesine devam etmek ve cadde-i şer'iat-i garra ve tarikat-ı ulyâdan ser-i mû inhirâf etmemek

(13) isr-i eslâfi's-sâlihine gitmek, nâz u niyâz edâ-ı çerâğ nüüzûrât-ı zuhûrât celb ü cem'ile, vakt ü zamanıyla bu makam

(14) bu makâm kudsiyet-i ittisâma irsâl ü îsâliyle mazhar-ı de'avât-ı hayr olmaları ve ile'l-ebed huzûr-ı lâmi'un-nûr Hazret-i Pîr

(15) dest-girimiz de yâd u tizkâr kılınmaları mahz-ı ehass-i âmâl-i dâ'iyânemiz olduğundan ol vechle hüsn-i mu'âmeleye i'tinâ

(16) ve dikkat idilmesi usûl-i tarikat-ı aliye ve kâ'ide-i teselsüle-i mer'iyeden bulunmuş olduğundan minnet şartıyla 'amel olunmak

(17) üzere Hazret-i Pîr dest-girden işbu bir kît'a icâzetnâme şeref tastîr ve mumailiyh Mustafa Baba Efendi yedine

(18) tahrîr ve imlâ olundu. Tahrîren fi'l-yevmü's-sâbi' min şehri zilhiccetü'ş-şerîfe li sene-i tis'a ve işrîn selâse mie ve elf men lehu'l'izz u ve'ş-şerîf.

El-fakîr mihmandâr-ı be dergâh-ı müşarünileyh Şükrü Baba

El-fakîr Atacı be dergâh-ı müşarünileyh Ahmed Baba

El-fakîr Etmekçi ve dergâh-ı müşarünileyh Halife Salih Baba

El-fakîr Aşçı be dergâh-ı müşarünileyh Halife Hüseyin Baba (Der Aliyede'dir)

Hademü'l-fukarâ türbedar be dergâh Hacı Bektaş Velî Halife el Hac Mehmed Feyzullah Baba

El fakîr Hanbağı be dergâh-ı müşarünileyh Muhtâr Baba

El-fakîr Balımevi be dergâh-ı müşarünileyh İlyas Baba

El-fakîr Dedebağı be dergâh-ı müşarünileyh Zeynal Baba.

Günümüz Türkçesi ile Sadeleştirilmiş Metin

Yardımcımız O'dur.

Muhakkak o mektup Süleyman'dandır, Rahman ve Rahim olan adıyla. Zafer Allah'tandır, fetih yakındır; o halde müminlere müjdele. İnsanların en hayırlısı ey Muhammed, ey Ali.

(1). Ariflerin kalplerini ilim, hilm ve irfanla nurlandıran; salıkların göğüslerini imanın şevki ve aşkın çeşitli ziynetleri ile süsleyen Allah'a hamd olsun

(2). Salat ve selâm, yaratılmışların en şerefli ve yaratılmışların ve vicdanın en keremlisi olan efendimiz ve Peygamberimiz Muhammed'e, ailesine, çocuklarına, arkadaşlarına, pak ve temiz Ehlibeytine olsun

(3). Haşr'ın kopacağı, Mizan'ın kurulacağı güne değin her zaman ve her an onlara bol bol selamet ola

(4). Evliyaların Şahrı'nın temiz soyundan, takva sahiplerinin dayanağı, elimizden tutucu, Hacı Bektaş Veli Hazretleri, Efendimizin tarikatından, İzmir Vilayetine bağlı

(5). Denizli sancağının Çal kazasının Bekilli Köyü'nde bulunan Abdal Musa Sultan'ın en son şeyhlerinden

(6). Mustafa Dede bağlılarından daima iyi hal ve örnek davranışlarda bulunan, Abdülfettah oğullarından

(7). en uygun özellikleri taşıyan kişilerden olan köyündeki hanesinde dinin kadim kurallarına uyan

(8). Nazenin yolunun ayınlarını kurallarına uygun olarak yerine getiren bütün tarikat ehli ve hakikatin talibi olan muhiblere

(9). âşıklara sadıklara, bilgilendirme, manevi isteklerini karşılama gibi saygın hizmetlerle gariplere ve misafirlere

(10). gelen gidenlere yemek yedirmek, beş vakitte dinin devamı devletin, milletin bekası

(11). için şeriat yolundan (hukuk ve adaletten) kıl kadar şaşmamak

(12). Daha önceden izlenen yolda devam etmek çerağları uyarmak nezirleri alıp, toplayıp bu makamın

(13). kutsiyetine uygun yönetmek, hayra yönelik işler yapmak, sonsuz kadar huzurun parlayacak nur olan Hazret-i Pir'in

(14). destgirimiz (elimizden tutucu) anan, hatırlayan, zikir edenlerden olduğu için gereken saygı gösterilmeli herkese iyi davranmalıdır

(15). Kesintisiz bir şekilde bize ulaşmış olan tarikatın kurallarına uymak

(16). üzere destgirimiz Hacı Bektaş Veli tarafından bir adet icazetname yazılıp Mustafa Baba'nın eline

(17). 7 Zilhicce 1329 (29 Kasım 1911) tarihinde verildi.

Dergâhın mihmandarı Şükrü Baba

Dergâhın Atacı babası Ahmet Baba

Dergâhın Ekmekçi babası Halifebaba Salih Baba

Dergâhın Aşçıbabası Halife Hüseyin Babası (İstanbul'dadır)

Hacı Bektaş Veli Dergâhının türbedarı, fakirlerin hizmetçisi El Hac Mehmet Feyzullah Baba

Dergâhın Hanbağı babası Muhtar Baba

Dergâhın Balımevi babası İlyas Baba

Dergâhın Dedebağı babası Zeynal Baba.